

Podstatnějším rysem Lüdemannovy knihy je však průlom druhé reformační teze *sola Scriptura*, kterou Lüdemann prohlubuje ve smyslu teze první důrazem na předkanonické „kacťfšské“, tj. pluralitní křesťanství.

Lüdemannův metodologický požadavek „profanace“, přesněji antropologizace církevních dějin, ovšem zůstává právě v zajetí konceptu „církevních dějin“ jakožto výlučného fenoménu v kontextu helénistického náboženského světa. Jen okrajovou pozornost proto věnuje např. křesťanské gnózi (tedy „kacťfšství“ par excellence) či zasazení pavlovského univerzalizmu do širších trendů pozdní antiky. Jeho práce si tak přes značnou pronikavost podržela „vnitrocírkevní“ charakter.

- 1 Viz zejm. Bommarius Alexander (ed.), *Fand die Auferstehung wirklich statt? Eine Diskussion mit Gerd Lüdemann*, Düsseldorf: Paerger 1995; Hansjürgen Verweyen (ed.), *Osterglaube ohne Auferstehung? Diskussion mit Gerd Lüdemann*, Freiburg im Br. – Wien et al.: Herder 1995.
- 2 Viz zejm. *Paulus, der Heidenapostel*, Bd. I: *Studien zur Chronologie*, Göttingen 1980, Bd. II: *Antipaulinismus im frühen Christentum*, Göttingen 1983, ²1990.

DALIBOR PAPOUŠEK

Karel Werner, Malá encyklopedie hinduismu,

Brno: Atlantis 1996, 215 s.

Indologická studia mají v českých zemích poměrně dlouhou a bohatou historii. Díky tomu má český čtenář zájímavější se o problematiku hinduismu k dispozici několik základních prací. Především jde o knihy Dušana Zbavitele a jeho spolupracovníků *Bozi, bráhmani, lidé* (1964), *Starověká Indie* (1985), *Bohové s lotosovými očima* (1986) a *Hinduismus* (1993). Vedle toho lze kvalitní informace najít např. v tzv. „žluté knize“ *Jóga* (1971, ed. B. Merhaut) a z novějších knih také v Eliadeho *Dějínách náboženského myšlení I-II* (1995, 1996). Při studiu indické náboženské tradice lze také sáhnout po řadě kvalitních překladů hinduistické literatury – je k dispozici několik překladů *Bhagavadgíty*, dále pak překlad *Mahábharáty*, *Rámájány* a výběr z Véd.

K dalšímu zkvalitnění povědomí české odborné veřejnosti o problematice hinduismu přispěl svým dílem také Karel Werner, který od roku 1968 žije ve Velké Británii. Během svého zahraničního působení publikoval (či editoval) řadu studií a knih na dané téma, např. *Yoga and Indian Philosophy* (1977), *Yoga, its Beginnings and Development* (1987), *The Yogi and the Mystic. Studies in Indian and Comparative Mysticism* (1989), *Symbols in Art and Religion* (1990), *Love Divine. Studies in bhakti and Devotional Mysticism* (1993) a *A Popular Dictionary of Hinduism* (1994). Českému čtenáři je Karel Werner znám především svými knihami *Hathajóga* (1969), *Náboženství jižní a východní Asie* (1995), překladem buddhistické sbírky *Dhammapadam* (1992), ale např. také článkem „K metodologii studia náboženství se zvláštním ohledem na roli filozofie náboženství a na postavení teologie“ z prvního čísla časopisu *Religio* (1993).

Malá encyklopedie hinduismu rámcově vychází z anglicky publikovaného populárního slovníku hinduismu, avšak doznala tak zásadních změn, že jde o kvalitativně odlišné dílo. Publikace je uvedena rozsáhlou studií, ve které autor ukazuje jednotlivé fáze historického vývoje značně komplikovaného a mnohovrstevného náboženského fenoménu souhrnně označovaného jako hinduismus. Právě studium kontinuity vnitřně různorodého hinduismu umožňuje zachycení základních prvků hinduistického obrazu světa a analýzu jejich vývoje v čase. Díky tomuto přístupu lze např. najít spjitosti mezi zaniklou harappskou kulturou a některými historicky mladšími jevy indických náboženství. Historický přístup umožňuje také lepší uchopení základního znaku hinduismu, kterým je výrazný univerzalizmus ztěžující každou systematickou analýzu. Tato univerzalistická tendence je vyjádřena pojmem *sanātana dharma*, jehož rozboru autor věnuje závěrečné části úvodní studie.

Hlavní část encyklopedie je samozřejmě tvořena abecedně uspořádanými hesly. Naprostá většina hesel vychází ze sanskrtu, přičemž je daný pojem přeložen a vysvětlen jeho historicky podmíněným významem. Druhá kategorie hesel je tvořena obecnými hesly jako např. kosmologie, zákon, kalendář apod. Tato hesla umožňují vstup do problematiky

i čtenáři, který se v původních, sanskrtských výrazech neorientuje. Zde však v některých případech zcela samozřejmě vyvstává známý problém převoditelnosti pojmů a náboženských představ z jedné tradice do druhé, z jednoho kulturního okruhu do druhého, a to i v případě společného indoevropského základu (zřetelně se zmíněná problematika odrazila ve zpracování hesla „modloslužba“. Karel Werner se o takovátoto propojení, resp. srovnání v některých heslech pokouší, není však v tomto ohledu zcela důsledný, což je jistě škoda, zvláště uvážíme-li komparativní a filozofickou erudici autora. Je však jasné, že podobným systematickým srovnáváním by celá kniha získala jiný charakter, resp. sledovala by jiný cíl.

Kladem knihy je také začlenění hesel týkajících se dalších náboženských tradic Indie, totiž buddhismu, džinismu a sikhismu. Velkou předností knihy je též skutečnost, že se autor zabývá i složitou, avšak z religionistického hlediska nesmírně důležitou problematikou náboženského chování (rituálů), jejíž nepřehlednost (zvláště v soudobém náboženském životě) je důvodem, proč se jí řada autorů vyhýbá a věnuje se spíše filozofickým koncepcím indických náboženství.

Úvodní studie i samotná hesla jsou napsána přehledně a čtivě, což je vzhledem ke slovníkovému charakteru publikace obdivuhodné. Součástí některých hesel je také odkaz na další literaturu, jejíž přehled je uveden na konci knihy. Českého čtenáře, který nemá přístup k bohatým knižním fondům zahraniční literatury, bude jistě mrzet, že se v naprosté většině případů odkazuje na zahraniční literaturu. Je však také pravda, že český knižní trh nenabízí žádné monografie k dílčím, a tedy značně speciálním problémům hinduismu. Jistým problémem technického rázu je i grafická nejasnost v odkazech na jiná hesla. V důsledku toho je řada hesel vytržena z celkové souvislosti a ocitá se bez zřetelné vazby na základní linii indické náboženské tradice. Tuto záležitost lze jistě v druhém vydání jednoduše odstranit, a to i bez ztráty přehlednosti jednotlivých hesel. Drobnou, ale pro recenzenta smutnou skutečností je i nenalezení hesla *tanú* (ačkoliv se na ně odkazuje v jiných heslech), které je významné pro výklad struktury osobnosti, přes-

tože se tímto konceptem K. Werner ve své odborné práci důkladně zabýval.

Je zcela nepochybné, že *Malá encyklopedie hinduismu* představuje významný a zatím zcela ojedinělý příspěvek v rámci českých indologických studií. Jde o dílo, které svým způsobem završuje jednu etapu indologických bádání a bez kterého se jistě neobejde žádný z religionistů. Nakladatelství Atlantis lze jen doporučit pokračování řady „malých encyklopedií“ různých náboženských tradic, řady, která by vycházela z děl českých autorů.

DUŠAN LUŽNÝ

**Walter Burkert,
Creation of the Sacred.
Tracks of Biology in Early
Religions,
Cambridge, Massachuset:
Harvard University Press 1996,
255 s.**

„Je-li pravda, že náboženství tvoří integrální složku lidského světa, jenž je zapuštěn v přírodě, mělo by porozumění náboženství být součástí téhož teoretického úsilí jako porozumění přírodě, ve společném rámci přírodní (biologické) antropologie“ (s. x – Preface). Těmito slovy charakterizuje W. Burkert, profesor klasických studií na univerzitě v Zürichu, základní intenci své obecně religionistické práce: pokusit se obohatit studium náboženství (potazmo celé lidské kultury) perspektivami biologie.

Již od prvních řádků nenechává autor nikoho na pochybách o tom, že vědomě vykračuje do zatím nepřilíš probádané oblasti, v níž bude muset čelit nejednomu obvinění ze scientismu a biologického redukcionismu. V explicitní polemice s etablovanými směry studia náboženství (kulturní antropologií, sémiologií, strukturalismem i poststrukturalismem), které zdůrazňují autonomii, arbitrárnost a vzájemnou diversitu jednotlivých kultur, probouzí Burkert – po vzoru amerického sociobiologa E. Wilsona – k novému životu pojem lidské přirozenosti.